

Tringa ochropus

(L., 1758)

Samotnik

Rząd: siewkowe, podrząd: siewkowce, rodzina: bekasowate, podrodzina: brodzie

Status występowania w Polsce

Nieliczny ptak lęgowy i przelotny w całym kraju, skrajnie nielicznie zimujący.

Opis gatunku

Średniej wielkości brodziec. Wymiary: długość ciała 21–24 cm, rozpiętość skrzydeł 57–61 cm, masa ciała 60–90 g, w czasie wędrówki do 150 g. Ubarwienie wierzchu ciała i skrzydeł jest ciemnobrunatne, z drobnymi białymi plamkami. Samiec i samica są ubarwione jednakowo. Głowa, szyja i pierś gęsto kropkowane. Z większej odległości niemal jednolicie ciemne (jaśniejsze od wierzchu ciała), silnie kontrastują z białym spodem ciała. Kuper biały, na białym ogonie widoczne są trzy szerokie czarne pręgi. Skrzydła od spodu ciemne, dziób i nogi średniej długości. W locie ptak wydaje się kontrastowo czarno-biały. Szata spoczynkowa jest podobna do godowej. Młody ptak ubarwiony podobnie jak dorosły, lecz z wierzchu nakrapiany rdzawymi plamkami.

Możliwość pomyłki z innymi gatunkami

Od podobnego łączaka *Tringa glareola* (A166) samotnik różni się bardziej skontrastowanym ubarwieniem, bez wyraźnego plamkowania wierzchu boków ciała. Sylwetka samotnika jest bardziej krępa, a nogi krótsze niż u łączaka. Samotnik w locie różni się od łączaka mniejszą liczbą pasków na ogonie i ciemnym ubarwieniem spodu skrzydeł. W locie odzywa się miękkim gwizdem „titi-titi-titi”, a łączak dźwięcznym „pi-fi-fi-fi”.

Biologia

Tryb życia

Prowadzi dzienny tryb życia, natomiast wędruje głównie nocą. Mało towarzyski, nigdy nie tworzy większych stad.

Lęgi

Samotnik jest ptakiem terytorialnym i monogamicznym, występującym zwykle w niskim zagęszczeniu. Na lęgowiska przybywa w kwietniu i pod koniec tego miesiąca oraz w maju przystępuje do lęgów. Odbywa jeden lęg w sezonie. Nie buduje własnego gniazda, lecz wykorzystuje nadrzewne gniazda innych ptaków, przede wszystkim drozdów i krukowatych, położone do wysokości 20 m. Znosi zwykle

4 szarooliwkowe, brązowo plamkowane jaja. Wysiadywanie przez obojga rodziców trwa 20–23 dni. Pisklęta są zagniazdownikami i po dwóch dniach od wykucia wyskakują z gniazda. Opieka rodziców nad nimi trwa ok. 28 dni, przy czym czasem samica opuszcza młode przed uzyskaniem przez nie lotności. Pierwsze odlatują po lęgach samice, następnie samce, a potem ptaki młode. W okresie godowym samiec odbywa rano i wieczorem loty tokowe nad terytorium, okrążając je falistym lotem z szybkimi uderzeniami skrzydeł. Odzywa się przy tym dźwięcznym „tluitii tluitii”.

Wędrówki

Podczas wędrówek samotnik przelatuje szerokim frontem przez kontynent europejski i pojawia się nad wodami w całym kraju, choć nigdy nie jest liczny. Przelot jesienny jest bardzo rozciągnięty w czasie, rozpoczynając się już pod koniec czerwca i trwając do listopada. Przelot wiosenny odbywa się zwykle od połowy marca do początku maja. Szczyty przelotów są słabo zaznaczone, gdyż samotniki nigdy nie tworzą większych stad. Można je spotkać nad brzegami różnymi zbiorników wodnych i cieków. Przelot najwcześniejszych i najpóźniejszych ptaków trudno oddzielić od zimowania.

Zimowanie

Podczas zimy samotnik występuje nad różnymi wodami, z reguły śródlądowymi, począwszy od Skandynawii w łagodnie zimy, w różnych miejscach Europy zachodniej po tropikalną Afrykę. Zjawisko zimowania samotników w Polsce jest znane od dawna, ale zawsze dotyczyło ono nielicznych osobników. Najczęściej pozostają na zimę w Wielkopolsce, Małopolsce i na Śląsku, ale sporadyczne przypadki zimowania znane są także z północy i wschodu kraju. Zwykle zimują pojedyncze ptaki, wyjątkowo małe grupki, a liczebność w dużym stopniu zależy od łagodności zimy.

Pokarm

Samotnik żywi się urozmaiconym pokarmem złożonym z różnych bezkręgowców: wodnych i lądowych owadów i ich larw, drobnych skorupiaków, pierścienic, pająków oraz drobnych rybek. Pokarm zbiera z powierzchni gruntu lub brodząc w płytkiej wodzie.

Występowanie**Siedlisko**

Siedliskiem lęgowym są podmokłe i zabagnione lasy olsowe i łęgowe w dolinach rzecznych i na terenach zalewowych ze starorzeczami, zabagnione brzegi jezior i stawów hodowlanych, a także śródleśne bagienka, torfowiska i wolno płynące strumienie w otoczeniu borów. W okresie wędrówek zatrzymuje się nad brzegami różnego typu siedlisk wodnych, m.in. na mokradłach, spuszczonej stawach rybnych i zbiornikach retencyjnych, nad brzegami rzek i rowów, na polach irygacyjnych, osadnikach itp., wyjątkowo na wybrzeżu. Zimą spędza w podobnych siedliskach.

Siedliska z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, które mogą być istotne dla gatunku

- 3270 Zalewane muliste brzegi rzek
- 7140 Torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z *Scheuchzeria-Caricetea*)
- 7230 Górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk
- 91D0 Bory i lasy bagienne

Rozmieszczenie geograficzne

Areal lęgowy samotnika rozciąga się szerokim pasem od środkowej Europy i Skandynawii przez Azję Środkową do wschodniej Syberii. Izolowana populacja występuje w Kirgistanie. Zimowiska zajmują rozległy obszar obejmujący częściowo areal lęgowy, Wielką Brytanię, zachodnią, środkową i południową Europę, basen Morza Śródziemnego, tropikalną Afrykę, Bliski i Środkowy Wschód, Indie do południowo-wschodniej Azji, Filipin, Borneo i Japonii.

Rozmieszczenie w Polsce

Samotnik występuje na niżu całego kraju, ale jest rozmieszczony bardzo nierównomiernie, w zależności od występowania odpowiednich siedlisk lęgowych, stąd brak go na wielu bezleśnych i przesuszonych obszarach środkowej i zachodniej Polski. Najliczniej występuje w dużych kompleksach leśnych w północno-wschodniej Polsce, m.in. w Puszczech: Boreckiej, Knyszyńskiej, Augustowskiej, Białowieskiej, a także na Bagnach Biebrzańskich. Na Pomorzu występuje w dolinach większości rzek oraz w kompleksach leśnych w krajobrazie morenowym. W Wielkopolsce najliczniej gniazduje w Pilskim i w Puszczy Nadnoteckiej, a na Śląsku w dolinie Baryczy, w Borach Dolnośląskich oraz w Lasach Lublinieckich. W środkowej części kraju zasiedla dolinę Pilicy i Lasy Spalskie, a we wschodniej połowie kraju skupienia po kilkanaście par znane są z Roztocza, Puszczy Solskiej i Lasów Parczewskich, a także z Kotliny Sandomierskiej. Na Pogórzu Karpackim występuje na bardzo rozproszonych stanowiskach.

Status ochronny

Ochrona gatunkowa w Polsce: gatunek objęty ochroną ścisłą, wymagający ochrony czynnej (Dz U z 2004 r. Nr 220, poz. 2237)

Status zagrożenia w Europie: (S) gatunek nie zagrożony, którego status ochronny jest prawdopodobnie odpowiedni BirdLife International: SPEC -

Dyrektywa Ptasia: Art. 4.2

Konwencja Berneńska: załącznik II

Konwencja Bońska: załącznik II

Porozumienie AEWA

Występowanie gatunku na obszarach chronionych

Część populacji występuje na obszarach parków narodowych (np. Białowiecki PN, Wigierski PN, Biebrzański PN, Narwiański PN, PN Bory Tucholskie, Drawieński PN, Roztoczański PN) oraz w rezerwach (np. Stawy Milickie) i parkach krajobrazowych.

Rozwój i stan populacji

Europejska populacja lęgowa samotnika oceniana jest na ok. 220 000–1 210 000 p. Najliczniej gatunek ten zamieszkuje Rosję (100 000–1 000 000 p.), Finlandię (50 000–80 000 p.), Szwecję 20 000–40 000 p.), Łotwę (15 000–25 000 p.), oraz Estonię i Norwegię (15 000–20 000 p.). Ocena liczebności ptaków zimujących nie pokrywa się z oceną populacji lęgowej, bowiem wynosi 1 000 000–1 890 000 osobników. Stan liczebny krajowej populacji nie jest znany z powodu słabego rozpoznania znacznych obszarów kraju. Można go szacować na kilka tysięcy p. Do tego występują silne wahania

liczebności w poszczególnych latach, uzależnione od poziomu wód gruntowych. Wydaje się, że w związku z osuszaniem wielu podmokłych lasów liczebność samotnika na wielu obszarach musiała się zmniejszyć, choć wielkość tego spadku, z braku szczegółowych danych, jest trudna do oceny. Samotnik gniazduje najliczniej w następujących ostojach ptaków: Puszcza Białowieska (350–400 p. w latach 1985–1994), Puszcza Borecka (150–180 p. w latach 1994–1995), Puszcza Augustowska i Knyszyńska (po 60–80 p. na początku lat 90.), Ostoja Ińska (40–45 p. w 2002), Ostoja Wkrzańska (25–30 p. w latach 1998–2002) i Jezioro Oświn (do 30 p. w latach 1997–2000).

Zagrożenia

Gatunkowi zagraża w Polsce:

- utrata siedlisk w wyniku obniżenia poziomu wód gruntowych w lasach, spowodowanego pracami melioracyjnymi;
- utrata siedlisk w wyniku osuszania terenów leśnych, likwidacji zastoisk wody, starorzeczy, śródleśnych stawów, torfowisk i bagienek.

Propozycje odnośnie do zarządzania

Należy:

- zaniechać osuszania obszarów leśnych, a w razie potrzeby przywrócić wysokie uwilgotnienie gruntów leśnych poprzez budowę zastawek na istniejących rowach melioracyjnych oraz zaniechanie ich pogłębiania i udrażniania ich sieci;
- zachować śródleśne zbiorniki wodne;
- zachować w stanie silnego uwilgotnienia doliny niewielkich śródleśnych rzek i innych śródleśnych zbiorników wodnych;
- chronić zabagnione drzewostany, a zwłaszcza olsy;
- popierać wsiedlanie i bytowanie bobrów na terenach leśnych.

Propozycje badań

Należy zbadać:

- rozmieszczenie i liczebność krajowej populacji lęgowej;
- wybiórczość siedliskową;
- sukces lęgowy;
- przeżywalność;
- rozmieszczenie zimowisk i tras przelotu krajowej populacji lęgowej.

Monitoring

- ocena liczebności populacji lęgowej, na podstawie liczby tokujących samców, wykonywana w odstępach 3-letnich na losowych powierzchniach rzędu 100 km². Metodyka do ustalenia.

Bibliografia

- BAZA DANYCH OSO – NATURA 2000. Zakład Ornitologii PAN. BAZA DANYCH POLSKIEGO ATLASU ORNITOLOGICZNEGO. Zakład Ornitologii PAN.
- BEDNORZ J., KUPCZYK M., KUŹNIAK S., WINIECKI A. 2000. Ptaki Wielkopolski. Monografia faunistyczna. Poznań, 640 s.
- BIRDLIFE INTERNATIONAL/EUROPEAN BIRD CENSUS COUNCIL. 2000. European bird populations: estimates and trends. BirdLife Conservation Series No. 10. Cambridge, 160 s.
- CRAMP S., SIMMONS K. E. L. (red.) 1983. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. The Birds of the Western Palearctic. Vol. 3. Waders to Gulls. Oxford, 913 s.
- DOMBROWSKI A., KOT H., ZYSKA P. 1993. Liczebność ptaków wodnych zimujących w Polsce w latach 1988–1990. *Not. Orn.*, 34: 5–21.
- DYRCZ A., GRABIŃSKI W., STAWARCZYK T., WITKOWSKI J. 1991. Ptaki Śląska. Monografia faunistyczna. Wrocław, 526 s.
- GROMADZKI M., DYRCZ A., GŁOWACIŃSKI Z., WIELOCH M. 1994. Ostoje ptaków w Polsce. Gdańsk, 403 s.
- del HOYO J., ELLIOTT A., SARGATAL J. (red.) 1996. Handbook of the Birds of the World. Vol. 3. Hoatzin to Auks. Barcelona, 821 s.
- JERMACZEK A., CZWAŁGA T., JERMACZEK D., KRZYŚKÓW T., RUDAWSKI W., STANKO R. 1995. Ptaki Ziemi Lubuskiej. Monografia faunistyczna. Świebodzin, 298 s.
- JONSSON L. 1998. Ptaki Europy i obszaru śródziemnomorskiego. Warszawa, 559 s.
- KUNYSZ P., HORDOWSKI J. 2000. Ptaki polskich Karpat Wschodnich i Podkarpacia. 2. *Gaviiformes-Charadriiformes*. Przemysł, 111 s.
- PUGACEWICZ E. 1997. Ptaki lęgowe Puszczy Białowieskiej. Białowieża, 290 s.
- STAWARCZYK T., GRABIŃSKI W., KARNAŚ A. 1996. Migracja siewkowych *Charadriiformes* na zbiornikach Nyskim i Turawskim w latach 1976–94. *Ptaki Śląska*, 11: 39–80.
- TOMIAŁOJĆ L. 1990. Ptaki Polski. Rozmieszczenie i liczebność. Warszawa, 462 s.
- TOMIAŁOJĆ L., STAWARCZYK T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. Wrocław, 870 s.
- WALASZ K., MIELCZAREK P. (red.) 1992. Atlas ptaków lęgowych Małopolski 1985–1991. Wrocław, 522 s.
- WETLANDS INTERNATIONAL. 2002. Waterbird Population Estimates – Third Edition. Wageningen, The Netherlands, 226 s.
- WINIECKI A. (red.). 2000. Ptaki parków krajobrazowych Wielkopolski. *Wielkopolskie Prace Ornitologiczne*, 9: 1–270.
- WITKOWSKI J., ORŁOWKA B., RANOSZEK E., STAWARCZYK T. 1995. Awifauna doliny Baryczy. *Not. Orn.*, 36: 5–74.
- ZAWADZKA D., ZAWADZKI J. 1995. Wstępna charakterystyka awifauny Wigierskiego Parku Narodowego. *Not. Orn.*, 36: 297–309.

Tadeusz Stawarczyk